

Adam Schadee, stadsarchitect 1891 – 1927

Het stadsbeeld van Den Haag veranderde rond de vorige eeuwwisseling drastisch. De bevolking groeide explosief tot ver buiten de traditionele grachtengordel. Maar ook deed de nieuwe tijd z'n intrede met voorzieningen als elektriciteit, openbaar vervoer, scholen en badhuizen. Adam Schadee, ambtenaar van Gemeentewerken, belichaamt deze modernisering van Den Haag.

Ongedateerd portret van Adam Schadee (particuliere verzameling)

De groei van Den Haag is eeuwenlang opgevangen binnen het gebied dat door de singelgrachten wordt omsloten. Pas in de laatste decennia van de 19^e eeuw trok het groeitempo aan: van 100.000 inwoners in 1876 naar 200.000 rond de eeuwwisseling en 400.000 in 1926. De voornaamste oorzaak daarvan was niet zozeer de toename van het aantal ambtenaren en diplomaten, maar vooral de industrialisatie en de verstedelijking ten gevolge van de landbouwcrisis.

Het kantoor van de havenmeester op de hoek bij de Trekvljet (Goudriaankade 90)

De gemeente voerde lange tijd een laissez-faire-politiek ten aanzien van deze massale trek naar de stad, met erbarmelijke woon- en gezondheids-toestanden als gevolg. Rond 1890 veranderden de opvattingen over de rol van de overheid en nam

Portiersloge van de voormalige gasfabriek aan het Trekvljetplein, met Rozenburg tegetableau

Monumentale entree van het voormalige slachthuiscomplex (Slachthuisstraat hoek Neherkade)

de gemeente de regie over de stadsontwikkeling en het algehele welzijn van de Haagse burgers steeds meer in eigen handen. De bemoeienis strekte zich uit tot de opstelling van ruimtelijke plannen, de oprichting van nutsbedrijven (reiniging, riolering, telefoon, politie en brandweer, vervoer, energie, waterhuishouding) en de modernisering van voorzieningen voor de inwoners (woningwetwoningen, gezondheidszorg, scholen, badhuizen).

*Tramhuisje en verkoopkiosk op de brug Laan van Meerdervoort – Waldeck Pyrmontkade. Ca. 1910.
Foto verzameling Haags Gemeentearchief*

Adam Schadee is bij de dienst Gemeentewerken als rechterhand van zijn directeuren Isaac Lindo en Jan Lely gedurende 36 jaar hoofdverantwoordelijk geweest voor het ontwerp van honderden bouwwerken. Die gebouwen waren volkomen nieuw en er bestond dus nog geen blauwdruk voor. Hij werd bij zijn afscheid in 1927 wegens zijn indrukwekkende oeuvre geroemd als 'grote zoon van de stad'. Hoewel al veel van zijn bouwwerken onder de slopershamer zijn verdwenen, is

nog altijd veel in de stad herkenbaar, bijvoorbeeld de fraaie Electriciteitsfabriek aan de De Constant Rebecquestraat, de nagenoeg originele tramremise aan de Parallelweg, de hbs aan de Waldeck Pyrmontkade en het badhuis aan de Spionkopstraat, het enige rijksmonument van Transvaal.

Het interessante en mooi uitgevoerde boek van Koos Havelaar en Marcel Teunissen is mede te lezen als een pleidooi om zorgvuldig om te gaan met de resterende gebouwen van Adam Schadee. Wat dat betreft is het feit dat het boek is uitgegeven in de gemeentelijke VOM-reeks een hoopgevend voorteken.

Groote zoon van de stad
– ADAM SCHADEE –
stadsarchitect Den Haag
1891-1927, Koos Havelaar & Marcel Teunissen, uitg. WalburgPers 2016, 176 blz., ISBN 9789462491465, € 24,50. Verkrijgbaar vanaf 10 september 2016

*René Vlaanderen, tekst
Koos Havelaar en Dick
Valentijn, kleurenfoto's.*

Voormalige brandweerkazerne annex politiebureau in de Duinstraat

